

بررسی مفاسد مالی با نگاهی به جرم رشوه در پرتو کنوانسیون‌های پالرمو و مریدا

عیسی احمدآبادی*

موضوع فساد از معضلاتی است که تمدن بشری همواره به‌نحوی گریبانگیر آن بوده است و اکنون نیز یکی از مسائل مبتلا به کشورهای مختلف جهان است. فساد نابسامانی‌های بسیاری برای جامعه بشری به دنبال داشته و جنگ‌های پی‌درپی، خشونت‌ها و قیام علیه تمدن‌های حاکم، از بین رفتن سازمان‌ها و درهم ریختن جوامع همیشه ناشی از فساد بوده است. در مجموع فساد در کنار بقیه عوامل، از عوامل مهم فروپاشی تمدن‌ها به‌شمار می‌آید.

در این میان جرم رشوه، به‌عنوان یکی از بارزترین مصادیق فساد مالی، امروزه تبدیل به معضلی فراگیر شده و روزبه‌روز روش‌های ارتکاب آن رو به گسترش و پیشرفت است که این امر ضرورت شناخت این جرم را از هر جهت آشکارتر می‌کند. در این نوشتار سعی شده در ابتدا به موضوع مفاسد مالی به‌صورت کلی پرداخته شود و سپس جرم رشوه در پرتو کنوانسیون‌های پالرمو (کنوانسیون ملل متحد علیه جنایات سازمان‌یافته فراملی) و مریدا (کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد) بررسی و سپس به مقایسه بین دو نگرش متفاوت به رشوه در کنوانسیون‌های مزبور و قوانین داخلی ایران پرداخته شود.

کلیدواژه‌ها: رشوه؛ فساد مالی؛ کنوانسیون پالرمو؛ کنوانسیون مریدا؛ معاهدات بین‌المللی

---

* کارشناس فنی دیوان محاسبات خراسان رضوی و کارشناس ارشد حقوق بین‌الملل؛

E-mail: soheil_ahmadabadi@yahoo.com

مقدمه

فساد مالی پدیده‌ای است که کم‌وبیش در همه کشورهای جهان وجود دارد، اما نوع، شکل، میزان و گستردگی آن در هر کشور متفاوت است؛ همان‌طور که نتایج و پیامدهای آن نیز بنا بر نوع سازمان سیاسی و اقتصادی و سطح توسعه‌یافتگی تفاوت دارد. اما در هر صورت فساد مالی موجب انحطاط می‌شود، سیاست‌های دولت را در تضاد با منافع اکثریت قرار می‌دهد، باعث هدر رفتن منابع ملی می‌شود و به کاهش اثربخشی دولت‌ها در هدایت امور می‌انجامد و از این طریق اعتماد مردم نسبت به دستگاه‌های دولتی و غیردولتی کاهش و بی‌تفاوتی، تنبلی و بی‌کفایتی افزایش می‌یابد. فساد اعتقاد و ارزش‌های اخلاقی جامعه را متزلزل می‌کند، هزینه انجام کارها را افزایش می‌دهد و رشد رقابت‌پذیری را دشوار می‌سازد. همچنین تلاش‌های فقرزدایی را ناکام می‌سازد و بی‌انگیزگی و بدبینی به وجود می‌آورد و زمینه تضعیف روحیه افراد درستکار را فراهم می‌سازد. فساد مالی مانع سرمایه‌گذاری می‌شود و مسیر رشد و توسعه اقتصادی را با موانع بسیاری مواجه می‌سازد و از طریق هدایت ناصواب استعدادها و منابع بالقوه و بالفعل انسانی به سمت فعالیت‌های نادرست برای دستیابی به درآمدهای سهل‌الوصول زمینه رکود در تمام ابعاد را فراهم می‌کند. از طرف دیگر هر کجا فساد ریشه بدواند، روزه‌روز مقابله با آن دشوار شده و ریشه‌های آن هر روز عمیق‌تر در بطن جامعه نفوذ می‌کند. بنابراین مقابله با فساد در عرصه اداری ضرورتی جدی و انکارناپذیر است.

در این میان جرم رشوه از برجستگی خاصی در بین سایر جرائم مالی برخوردار است به نحوی که امروزه تبدیل به معضلی فراگیر شده و روزه‌روز روش‌های ارتکاب آن رو به گسترش است که این امر ضرورت شناخت این جرم را از هر جهت آشکار می‌کند. در این مجال کوتاه تلاش بر این است تا به زوایایی از این جرم ضداجتماعی و ویرانگر پرداخته شود و در پرتو کنوانسیون‌های پالمو و مریدا مورد بررسی قرار گیرد.

رشوه به عنوان یکی از نمونه‌های بارز فساد مالی در اکثر کشورهای دنیا جرم‌انگاری

شده است، اگرچه تا قبل از دهه ۱۹۹۰ تصور کشورهای غربی بر این بود که ارتشا و فساد مختص کشورهای کمتر توسعه یافته با نهادهای سیاسی نوپاست؛ اما امروز فجایع و رسوایی‌های مالی در بیشتر کشورهای اروپای غربی نشانگر آن است که گریزی از حضور نظام مند این پدیده در کشورهای دارای دموکراسی‌های پیشرفته نیست (Levi and Nelken, 1996: 1). البته در کشورهای کمتر توسعه یافته رشوه به عنوان بارزترین و گسترش یافته ترین جرم میان نهادهای اداری و اقتصادی کشورهای مزبور است که به طور کلی می توان آن را معلول ساختار اداری و اقتصادی معیوب یک جامعه دانست (جزایری فارسیانی، ۱۳۸۱: ۶۷). این جرم برای اولین بار با عنوان جرم یقه سفیدها از ادوین ساترلند، جامعه شناس، مورد بررسی و تحقیق علمی قرار گرفت (منتظمی تبار، ۱۳۷۹).

۱ تعریف فساد

هیچ تعریف واحد، فراگیر و جهان شمولی از فساد وجود ندارد. تلاش‌هایی که برای ارائه چنین تعریفی صورت می‌گیرند، با مشکلات حقوقی و جرم‌شناختی و در بسیاری از کشورها با مسائل سیاسی مواجه می‌شوند. هنگامی که مذاکرات راجع به کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد، در اوایل سال ۲۰۰۲ شروع شد، یکی از گزینه‌های مورد توجه آن بود که فساد هرگز تعریف نشود و به جای آن انواع یا اعمال خاص فساد فهرست شوند. افزون بر پیشنهادهایی که مربوط به الزام کشورها به جرم‌انگاری بود، رشوه عمدتاً شامل جرائم خاص یا گروهی از جرائم می‌شد صرف نظر از اینکه افراد درگیر آن مأمورانی رسمی یا مأمورانی غیررسمی بودند (لانگست و دیگران، ۱۳۸۷: ۲۱).

در ادبیات مرسوم اقتصاد سیاسی نیز تعاریف مختلفی برای فساد مالی ارائه شده است، جامع ترین تعریف در مورد فساد مالی، سوءاستفاده از مقام، منصب، موقعیت، اختیارات و قوانین در راستای منافع شخصی است. فساد مالی عارضه‌ای است که اغلب از کنش متقابل دولت و اقتصاد بازار سرچشمه می‌گیرد به‌ویژه اگر خود دولت نیز به‌ناچار نقش درون‌زا به

عهده داشته باشد. عارضه فساد مالی، دریافت غیرقانونی یک کارمند دولت تا ناکارآمدی یک نظام سیاسی یا اقتصادی را دربرمی گیرد.

در جوامع گوناگون برحسب نگرش‌ها و برداشت‌ها، تعاریف گوناگونی از فساد به عمل آمده است. ریشه فساد فعل لاتین Rumper به معنای شکستن است. بنابراین در فساد چیزی می‌شکند یا نقض می‌شود (مظفری، ۱۳۸۰: ۱۴۵). بنابراین می‌توان گفت فساد عبارت است از عمل یا تصمیمی که موجب شود تا خارج از ضوابط قانونی، تعداد افراد متأثر از نتایج منفی عمل یا تصمیم از تعداد افراد برخوردار از نتایج مثبت آن بیشتر باشد (عباس‌زادگان، ۱۳۸۳: ۳۷).

گروهی معتقدند فساد مالی، معامله‌ای بین بازیگران بخش خصوصی و دولتی است که موجب تقسیم نامشروع منافع می‌شود (Heimer and Others, 1989). از نظر گروهی دیگر فساد پدیده‌ای است پنهانی که در لایه‌های مختلف بخش‌های عمومی و دولتی ریشه دوانده است (Rose-Ackerman, 1975: 187). هانتینگتون نیز کمبود فرصت‌های اقتصادی و سوءاستفاده از قدرت سیاسی برای دستیابی به ثروت را عامل اصلی ایجاد فساد مالی می‌داند (Huntington, 1968: 59).

به دلیل رویکرد جدید به نقش حکومت در دنیای رو به توسعه و همچنین این فرض که حکومت یک ابزار بسیار ضروری برای توسعه اقتصادی، توزیع مجدد منابع و رفاه عمومی است، موضوع فساد مالی دوباره وارد مباحث جاری اقتصادی و سیاسی شده است. از یک سو ماهیت پنهانی فساد ممکن است جریان استعدادهای را از بخش اختراع و اکتشاف به سمت رانت‌خواری سوق دهد، باعث عدم توزیع بهینه استعدادهای و کسب بازده بالاتر در بخش رانت‌خواری شود، از سوی دیگر فساد می‌تواند از کانال‌های مختلفی مانند تأثیرگذاری بر میزان و نوع سرمایه‌گذاری‌ها، نظام مالیاتی و رشد اقتصادی بر نابرابری درآمد تأثیر گذارد. تحقیقات محققان نشانگر این واقعیت است که رابطه‌ای منفی بین رشد و فساد وجود دارد (Keefer and Knack, 1995: 207) و فساد آهنگ رشد اقتصادی را

آهسته می‌کند (Muro, 1997). بسیاری از سیاست‌مداران و سازمان‌های بین‌المللی در مورد بی‌تفاوتی نسبت به آثار سوء فساد نگران‌اند.

با وجود نگرانی‌های موجود یک‌گرایش عمده در مباحث فساد مدعی است که منافع اقتصادی فساد مالی از هزینه‌های آن بیشتر است. افرادی مانند لف^۱، نای^۲ و هانتینگتون با ارائه نظریه پول‌چرب^۳ معتقدند که خرید و فروش امتیازات سیاسی، مزایای خاص سیاسی و اجتماعی دارد. از دیدگاه آنها فساد مالی و انجام دادن مصادیق آن راهی مؤثر برای دور زدن مقررات مزاحم و دست‌وپاگیر در نظام غیراثربخش است و از طرفی فساد به کسانی که وقت آنها با ارزش است، این امکان را می‌دهد تا به‌طور مستقیم به اول‌صف بیایند و یا به شرکت‌هایی که سودآورند پروژه تقدیم شود. بنابراین می‌توانند بالاترین رشوه‌ها را بدهند تا به نتایج ثمربخش تری برسند، درحالی‌که این گروه به‌هیچ‌وجه ضایعات اخلاقی، اجتماعی و اقتصادی ناشی از فساد را در نظر نمی‌گیرند. اینان فراموش می‌کنند که فساد مالی، نوعی سرقت از منابع عمومی و به نوعی تخریب‌کننده اقتصاد جامعه است و باعث می‌شود تخصیص استعدادها نادرست صورت گیرد و افراد فاسد تصمیم‌های نادرستی بگیرند، چرا که ترجیح می‌دهند با حمایت از طرح‌های زیر استاندارد، پیچیده، پرهزینه و سرمایه‌بر، آسان‌تر مبالغ هنگفتی را به سود خود به‌دست آورند.

شواهد و تحقیقات نشان می‌دهد میان وسعت کارهای فاسد و میزان زمانی که مدیران، صرف ملاقات با مسئولان دولتی به‌منظور جلب نظر آنها می‌کنند، رابطه‌ای مستقیم وجود دارد. براساس نتایج تحقیقی، صاحبان شرکت‌هایی که رشوه بیشتری می‌پردازند، در مقایسه با کسانی که رشوه کمتری می‌پردازند، ناچارند یک‌سوم وقت بیشتری را با مسئولان دولتی صرف کنند. این نتیجه نشان داد که لزوماً انجام کارهای فسادآمیز، زمان انجام کار را تسریع نمی‌بخشد (دادگر، ۱۳۸۲: ۹۸).

---

1. Leff Nathaniel, H.
2. Nye J. S.
3. Grassy Money

۲ انواع فساد مالی

انواع مختلف فساد مالی عبارت است از: رشوه، اختلاس، تقلب و اخاذی (Amundsen, 1999). اگرچه این مفاهیم تا حدودی با یکدیگر مترادف‌اند، اما ممکن است هر کدام فقط بعضی از گونه‌های اصلی فساد مالی را مشخص کنند که ما در این مقاله به بررسی رشوه خواهیم پرداخت. اما در نگاهی وسیع‌تر فساد به انواع دیگری نیز تقسیم شده است که به نمونه‌ای از این تقسیمات اشاره می‌شود.

۲-۱ فساد کلان و فساد خرد

فساد کلان فساد است که در بالاترین سطوح دولت نفوذ می‌کند و باعث می‌شود به نحو وسیعی اعتماد به حکمرانی خوب، حاکمیت قانون و ثبات اقتصادی از بین برود (Rose-Ackerman, 2000: 321-333). فساد خرد متضمن مبادله مقادیر بسیار اندکی از پول و اعطای منافع کوچک از سوی کسانی است که به دنبال رفتار ترجیحی یا استخدام دوستان و آشنایان در مناصب کم‌اهمیت‌اند.

مهم‌ترین تفاوت فساد کلان و خرد در آن است که فساد نوع اول متضمن انحراف یا فساد در یکی از کارکردهای اصلی دولت است، حال آنکه فساد نوع دوم در بستر یک نظام اداری و چارچوب اجتماعی تثبیت شده، بروز و رشد می‌کند.

۲-۲ فساد فعال و فساد منفعل

در مباحث جرائم مبادلاتی مثل رشوه، رشا (فساد فعال) معمولاً به پیشنهاد یا پرداخت رشوه اطلاق می‌شود، در حالی که ارتشا (فساد فعال) به دریافت رشوه باز می‌گردد (<http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/word/173.doc>). در واژه‌شناسی حقوق کیفری، ممکن است از این واژگان برای تفکیک اقدامی فاسد از شروع به جرم ناتمام استفاده شود. برای مثال فساد فعال شامل تمامی مواردی می‌شود که پرداخت یا قبول

رشوه اتفاق افتاده است. این عبارت شامل مواردی نمی‌شود که رشوه پیشنهاد شده ولی پذیرفته نشده، یا تقاضا شده ولی پرداخت نشده است. در تدوین راهبردهای جامع ملی مبارزه با فساد که عدالت کیفری را به عنصرهای دیگر ملحق می‌کنند، چنین تفاوت‌هایی اهمیت کمتری دارند با وجود این باید مراقب بود این دو مفهوم با یکدیگر اشتباه نشوند این شکل از فساد، توسعه اقتصادی بسیاری از کشورهای در حال توسعه را تهدید می‌کند (عباس‌زادگان، ۱۳۸۳: ۴۲).

۲-۳ فساد سازمان‌یافته یا فساد فردی

در نظام اداری که فساد سازمان‌یافته دارد، سرمایه‌گذاران می‌دانند به چه کسانی رشوه دهند و چه چیزی در قبال رشوه به دست آورند و اطمینان دارند که معجزه‌های لازم را برای بنگاه‌های خود می‌گیرند. فساد سازمان‌یافته، هنگامی اتفاق می‌افتد که وجه (رشوه) مورد نیاز و دریافت‌کننده به خوبی مشخص است و پرداخت وجه تضمین می‌کند که سفارش خواسته شده، اجرا شود. برخی چنین استدلال می‌کنند که فساد سازمان‌یافته، ضرر کمتری دارد چون در چنین نظامی یک دیوان‌سالار فاسد سهم کاملاً معینی از سود بنگاه را طلب می‌کند و نفع او در موفقیت بنگاه است. در حالی که در فساد فردی به مأمور دولتی مبالغی پرداخت می‌شود و ضمانتی هم برای اجرای قطعی خواسته رشوه‌دهنده نیست.

۳ شاخص‌های فساد مالی

شاخص ادراک فساد^۱ متعلق به سازمان شفافیت بین‌الملل^۲، شناخته شده‌ترین و پرکاربردترین شاخص در زمینه فساد مالی است. با استفاده از این شاخص که جامع‌ترین شاخص کمی موجود در پژوهش سطح کشوری است، وضعیت هر کشور را می‌توان به طور جداگانه بررسی کرد. این شاخص به وسیله گروهی از پژوهشگران به سرپرستی ژوان

---

1. Corruption Perception Index (CPI)
2. Transparency international (TI)

لامبزدورف^۱ در دانشگاه گوتینگن^۲ تدوین شده است. این شاخص میزان پذیرش رشوه، پرداخت‌های غیرقانونی در قراردادهای رسمی، اختلاس و انجام جرائم مشابه توسط مقام‌های سیاسی و دولتمردان را نشان می‌دهد. شاخص ادراک فساد بین دو عدد صفر (حداکثر فساد) و ۱۰ (حداقل فساد) قرار دارد. عدد ۱۰ نمایانگر کشوری است که از هرگونه فساد مالی عاری است و عدد صفر نشان‌دهنده کشوری است که به‌طور کلی آلوده به فساد است. شاخص ادراک فساد براساس هفده آمارگیری و همه‌پرسی توسط ۱۰ سازمان مستقل و بین‌المللی شفافیت مالی^۳ به‌دست آمده است (Andvig, 1995: 63-74). فساد مالی دربرگیرنده چند موضوع مرتبط در مورد توسعه و تجارت است.

۴ پدیده رشوه در اسناد بین‌المللی

۴-۱ کنوانسیون ملل متحد علیه جنایات سازمان‌یافته فراملی^۴

در دهه ۱۹۹۰ مسئله جنایات سازمان‌یافته فراملی، توجه سازمان‌های بین‌المللی، نهادهای دولتی و غیردولتی، افکار عمومی جهانی را نه به‌عنوان یک معضل ملی، بلکه به‌عنوان امری فراملی که در اقتصاد بین‌المللی و نظم عمومی بین‌المللی اختلال ایجاد می‌کند، به‌خود جلب کرد. جامعه بین‌المللی اگرچه از دیربگام به این امر توجه کرده بود، ولی روند تحولات در این زمینه نسبتاً سریع انجام گرفت و تا آخرین روزهای دهه ۱۹۹۰ و هزاره دوم، کنوانسیون بین‌المللی جامعی در پالمو^۵ تحت عنوان «کنوانسیون ملل متحد علیه جنایات

1. Lambsdorff

2. Gottingon

۳. سازمان‌های مذکور عبارت‌اند از خانه آزادی (Freedom House (FH))، گالوپ بین‌المللی (Galup Institute (GI))،

واحد اطلاعات اکونومیست (Economist Information Unit (EIU))، انستیتو توسعه مدیریت (Institute for

Management Development (IMD))، خدمات ریسک سیاسی (Political Risk Services (PRS))، وال

استریت ژورنال، نشریه اقتصادی اروپای مرکزی، بانک جهانی (World Bank (WB))، دانشگاه بال و مرکز

اقتصادی جهان (World Economic Forum (WEF)).

4. The United Nations Convention Against Transnational Organized Crimes.

۵. پالمو در ایتالیا واقع است و از مراکز عمده فعالیت و خاستگاه مافیاست.

سازمان یافته فراملی» به امضا دولت‌ها رسید (<http://www.unodc.org>) کار تدوین این کنوانسیون و اسناد الحاقی آن از ۹ دسامبر ۱۹۹۸ با قطعنامه ۵۳/۱۱۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد (<http://www.smallarmssurvey.org>) آغاز و کمیته ویژه از اوایل سال ۱۹۹۹ شروع به کار کرد و تا نوامبر ۲۰۰۰ متن کنوانسیون آماده و به تصویب مجمع عمومی رسید و در دسامبر سال ۲۰۰۰ در پالرمو برای امضا و تصویب سایر دولت‌ها گشوده شد.

در کنوانسیون پالرمو و پروتکل‌های الحاقی، ضمن توجه به همکاری‌های سنتی مانند استرداد و صلاحیت، تحولات جدید حقوق کیفری و جرم‌شناسی نیز مورد توجه قرار گرفته است. تدوین‌کنندگان این کنوانسیون با توجه به اصل حاکمیت دولت‌ها و ضرورت همکاری ارادی دولت‌ها در تصویب و اجرای معاهدات بین‌المللی، سعی کرده‌اند حتی‌الامکان مندرجات این اسناد، با حاکمیت دولت‌ها در تعارض نباشد.

ویژگی جنایت سازمان‌یافته در کنوانسیون پالرمو توجه به فراملی بودن این گونه جنایات است، در ماده (۳) کنوانسیون تحت عنوان «قلمرو اجرایی» در قسمت بند «ب» بند «۱» صریحاً بیان شده که جرم ماهیتاً باید فراملی باشد، اما اینکه در چه صورتی جنایت ارتكابی فراملی محسوب می‌شود در بند «۲» همین ماده مقرر شده است: «... یک جرم در صورتی ماهیتاً فراملی تلقی می‌گردد که:

الف) در قلمرو بیش از یک دولت ارتكاب یابد؛

ب) در سرزمین یک دولت ارتكاب یابد، ولی بخش مهمی از مقدمات، طرح‌ریزی، هدایت یا کنترل آن در دولت دیگری صورت پذیرد؛

ج) جرم در سرزمین یک دولت ارتكاب یابد؛ ولی توسط یک گروه جنایت‌کار سازمان‌یافته ارتكاب یابد که در سرزمین بیش از یک دولت به فعالیت اشتغال دارد.

د) جرم در یک دولت ارتكاب یابد، ولی آثار اساسی آن در دولت دیگری بروز کند».

کنوانسیون پالرمو و پروتکل‌های الحاقی رأساً عملی به‌عنوان جنایت تعریف نمی‌کنند، بلکه تعهد جرم‌انگاری این عناوین مجرمانه را برای دولت‌های متعاقد ایجاد می‌کنند. به عبارت دیگر تدوین‌کنندگان کنوانسیون سعی کرده‌اند تعریف مطلق و غیرقابل تغییری را

که همه دولت‌ها ملزم به پذیرش آن باشند، ارائه ندهند تا با مقاومت بیشتر دولت‌ها مواجه شود، بلکه تلاش کرده‌اند دولت‌ها را به وضع قوانین یکنواخت و بلکه مشابه ترغیب کنند. حتی در مواردی به محدوده مطابقت با حقوق داخلی هر یک از دول متعاقد تصریح کرده‌اند، تا دولت‌ها احساس نکنند قانونی از خارج به آنها تحمیل می‌شود و اصول حقوق داخلی آنها را نادیده می‌گیرد و حاکمیت آنها را نقض می‌کند.

در این کنوانسیون فساد مالی و ارتشا به‌عنوان یکی از مهم‌ترین جنایات سازمان‌یافته فراملی جرم‌انگاری^۱ شده است چنانچه ماده (۸) کنوانسیون مقرر می‌دارد:

«۱. هر دولت متعاهدی اقدامات قانونگذاری هر اقدام که برای جرم جنایی تلقی نمودن اعمال زیر - در صورتی که به‌طور عمدی ارتکاب یابند - ضروری باشد، اتخاذ خواهد کرد:

الف. وعده، پیشنهاد یا دادن یک نفع ناروا به‌طور مستقیم به یک مأمور خدمات عمومی برای خود مأمور یا شخص یا نهاد دیگری به‌منظور اینکه مأمور نام‌برده در اعمال وظایف رسمی خودش کاری را انجام دهد یا از انجام کاری امتناع کند.

ب. درخواست یا پذیرش یک نفع ناروا توسط مأمور عمومی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم یا توسط شخص یا نهاد دیگری به‌منظور اینکه مأمور نام‌برده در اعمال وظایف رسمی خود عملی را انجام دهد یا از انجام عملی خودداری کند.

۲. هر طرف متعاهدی اتخاذ چنین اقدامات قانونگذاری و اقدامات دیگری را که برای جرم جنایی تلقی نمودن رفتار مذکور در بند «۱» این ماده توسط یک مأمور عمومی خارجی یا مستخدم بین‌المللی ضروری باشد، بررسی خواهد کرد. همین‌طور هر دولت متعاهدی جرم‌انگاری اشکال دیگر فساد مالی را بررسی خواهد نمود.

۳. هر دولت متعاهدی اقدامات لازم را برای جرم‌انگاری مشارکت در ارتکاب فساد مالی و معاونت در آن مطابق این ماده اتخاذ خواهد کرد.

۴. از نظر بند «۱» این ماده و ماده (۹) این کنوانسیون مأمور عمومی به معنای شخصی است

که یک خدمت عمومی انجام می‌دهد در این مورد تعریف حقوق داخلی و نحوه اجرای آن در حقوق کیفری دولت متعهدی که شخص در حیطه آن دولت انجام وظیفه می‌کند ملاک است».

تدوین کنندگان این ماده به خوبی می‌دانستند که تعریف مندرج در این ماده شامل تمام انواع فساد مالی نمی‌شود از این رو در بند «۲» این ماده بررسی سایر انواع فساد را به خود دولت‌های متعهد واگذار کرده‌اند. در قسمت الف بند «۱» ماده (۸) مواردی احصا شده است که در حقوق داخلی عمدتاً شروع به جرم ارتشا محسوب می‌شوند، زیرا صرف دادن پیشنهاد یا وعده بی‌آنکه به نتیجه مترتب به آن اشاره شود، جرم تلقی شده است. در واقع پیشنهاد رشوه جرمی مطلق تلقی شده است که تحقق آن منوط به تحصیل هیچ‌گونه نتیجه مجرمانه‌ای نیست. با این حال باید تأکید داشته باشیم که اگر در اثر اجبار یا اکراه غیرقابل تحمل یا نفوذ ناروا مرتکب رکن مادی این جنایت شود، طبق اصول کلی عوامل رافع مسئولیت کیفری برای ارتکاب عمل مجرمانه مسئولیت کیفری نخواهد داشت و منظور تدوین کنندگان کنوانسیون نیز همین بوده است.

مصادیق فساد مالی در کنوانسیون از این جهت تازگی دارد که لازم نیست رابطه و توافقی بین حداقل دو نفر یا بیشتر به وجود آید. رفتار یک‌جانبه هریک از طرفین برای تحقق این عنوان جنایی کفایت می‌کند. همین که پیشنهاد یا وعده‌ای داده شود برای تحقق جرم کافی است و لازم نیست طرف پذیرد یا وعده اجرا شود (سلیمی، ۱۳۸۲: ۸۷).

۲-۴ کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد^۱

این کنوانسیون که در ۳۰ سپتامبر ۲۰۰۳ نهایی و به موجب قطعنامه ۵۸/۴ مجمع عمومی در ۳۱ اکتبر ۲۰۰۳ تصویب شد، نشان‌دهنده گام مهمی به سوی مبارزه جهانی با فساد و به‌ویژه اقدامات کشورهای عضو سازمان ملل متحد برای طراحی رویکردی مشترک هم در

---

1. The United Nations Convention Against Corruption.

اقدامات داخلی و هم همکاری‌های بین‌المللی است (<http://www.unodc.org>). این معاهده محصول برخی تحولات شکلی از قبیل مباحث مطرح‌شده در کمیسیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری سازمان ملل و همچنین مباحث مطروحه در تدوین کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با جنایات سازمان‌یافته فراملی همچنین برخی تحولات ماهوی است. بنابراین شناخت تدریجی دامنه و شدت مشکل فساد را می‌توان در تحول اقدامات بین‌المللی علیه آن دید که پیشرفت آن از توجه عمومی و بیانیه‌های اعلامی^۱ شروع شده و تا تنظیم ابزارهای عملی^۲ و پس از آن طراحی تعهدات الزام‌آور حقوقی و ظهور پرونده‌های متعددی ادامه یافته است که در آن کشورها به دنبال مساعدت کشوری دیگر در تحقیق و تعقیب موارد فساد و پیگرد درآمدهای ناشی از آن بوده‌اند. همچنین این پیشرفت از اقدامات نسبتاً متمرکز محدود بر جرائم خاصی مثل ارتشا گرفته تا تعریف‌های وسیع‌تری از فساد و اقدامات با تمرکز گسترده‌تری برای مبارزه با آن را شامل می‌شود و همچنین از اسناد منطقه‌ای که از سوی گروه‌هایی از کشورهای نسبتاً هم‌فکر مثل سازمان کشورهای آمریکایی^۳، اتحادیه آفریقا (سابقاً سازمان اتحاد آفریقا^۴)، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۵ و شورای اروپا^۶ طراحی شده گرفته تا کنوانسیون‌های جهانی ملل متحد را در برمی‌گیرد (www.unodc.org/pdf/crime/gpacpublications/manual.pdf). برخی

۱. ر.ک.: سندهای GA/RES/51.59، پیوست‌ها و بحث‌های نهمین کنگره پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمان سازمان ملل که از ۲۹ آوریل تا ۸ مه ۱۹۹۵ در قاهره برگزار شد (پاراگراف‌های ۲۴۵ تا ۶۱ سند) برای مشاهده متن قطعنامه ر.ک.: <http://www.un.org/documents/ga/res/51/a51r059.htm>

2. The United Nations Manual Practical Measures Against Corruption, ECOSOC Res. 1990/23, Annex, Recommendation ≠ 8 and International Review of Criminal Policy, Special Issue, Nos, 41 and 42, New York 1993.
 3. Inter- American Convention Against, OAS Assembly Resolution AG/res. 1398 (XXVI-o/96) of 29 March 1996, annex.
 4. African Union Convention on Preventing and Combating Corruption, Maputo Mozambique, 11 July 2000, Available From The Au On Line at: www.Africaunion.org/official_documents/treaties_%20conventions_%20protocols/treaties_convention.
 5. OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, OECD Document DAF/IME/BR (97) 20.
 6. European Criminal Law Convention on corruption, 1998, European Treaty Series#173.

اقدامات مربوط به مسائل خاص منطقه‌های مشخص، برای اینکه با مشکل به‌طور کارآمدتر برخورد کنند، عام‌تر و جهانی شده‌اند (لانگست و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۷).

این روندها در مباحثی که حیطه کار مذاکرات کنوانسیون را طراحی می‌کرد و همچنین در خود کنوانسیون نشان داده شده‌اند، گروه متخصصان بین‌الدولی مقدماتی، در تدوین حیطه کار به این نتیجه رسیدند که این سند باید به این معنا جامع باشد که تا حد امکان به بیشترین انواع فساد پردازد و به این معنا چندجانبه باشد که متضمن وسیع‌ترین دامنه ممکن اقداماتی باشد که به این منظور انجام می‌شود (Report of the Meeting of the Intergovernmental Open-ended Expert Group, 2001).

گروه متخصص تدوین فهرستی گسترده از انواع خاص فساد را آغاز کرد؛ از جمله حوزه‌هایی چون دلالی نفوذ، سوءاستفاده دولتی از اختیارات و اعمال فاسد مختلف در بخش خصوصی که در بیشتر اسناد بین‌المللی پیشین به آنها پرداخته نشده بود (پاراگراف ۲۷ سند AC/A.۲۶۰۲).

این کنوانسیون در مقدمه خود ضمن نگرانی از جدی بودن چالش‌ها و تهدیدهای ناشی از فساد مالی برای ثبات مالی و امنیت جوامع و به خطر افتادن روند توسعه پایدار و حکومت قانون و همچنین ضمن نگرانی از وجود ارتباط میان فساد مالی و سایر اشکال جرائم، به‌ویژه جرائم سازمان‌یافته و جرائم اقتصادی، که نشان‌دهنده دغدغه جامعه جهانی نسبت به این موضوع و تشویق به مقابله جدی‌تر کشورهای عضو با این پدیده است، به تبیین اهداف تهیه و تدوین این کنوانسیون می‌پردازد و مقرر می‌دارد:

«اهداف این کنوانسیون عبارت‌اند از:

الف. ارتقا و تحکیم اقدامات بازدارنده و مبارزه با فساد مالی به‌نحوی کارا تر و مؤثرتر،

ب. ارتقا، تسهیل و پشتیبانی از همکاری‌های بین‌المللی و کمک‌های فنی در جهت

جلوگیری و مبارزه علیه فساد مالی از جمله در زمینه استرداد اموال و دارایی‌ها،

پ. رشد نزاهت مالی، پاسخ‌گویی و مدیریت صحیح امور عمومی و اموال دولتی.»

همان گونه که می‌بینیم این کنوانسیون مانند کنوانسیون پالمو هدف اصلی خود را پیشگیری و مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی بیان کرده که فساد مالی نمونه بارز این جرائم است. از نکات جالب توجه در این کنوانسیون تقسیم‌بندی جرم رشوه به ارتشای مقامات دولتی خارجی، مقامات دولتی داخلی و رشوه در بخش خصوصی است.

ماده (۱۵) این کنوانسیون ضمن اشاره به رشوه مقامات داخلی مقرر می‌دارد:

«الف. وعده، پیشنهاد و یا دادن امتیازی ناروا به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم به یک مقام دولتی به نفع خود مقام مزبور و یا شخص و یا نهاد دیگر، به قصد ترغیب آن مقام به انجام و یا خودداری از انجام عملی که از وظایف رسمی او محسوب می‌گردد.

ب. درخواست و یا پذیرش مستقیم و یا غیرمستقیم امتیازی ناروا توسط یک مقام دولتی به نفع خود و یا شخص و یا نهاد دیگر، به قصد انجام و یا خودداری از انجام عملی که از وظایف رسمی او محسوب می‌شود».

این نوع رشوه ممکن است خود را در قالب‌های زیر بروز دهد که هر کدام به‌نحوی مورد توجه این کنوانسیون قرار گرفته‌اند:

۱. **دلالی نفوذ:** که در آن کارگزار دولتی و یا اشخاص داخل سیاست یا دولت امتیازهایی را دلالی می‌کنند که به‌طور انحصاری از سمت دولتی‌شان حاصل شده است و معمولاً برای کسانی که در خارج از این حوزه قرار دارند، میسر نیست. مانند قدرت تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری‌های دولتی؛ دلالی نفوذ با حمایت یا اعمال نفوذ سیاسی مشروع تفاوت دارد.
۲. **دادن یا گرفتن هدیه، پاداش، مزایا یا حق‌العمری‌های بی‌مورد:** در برخی کشورها کارگزاران دولتی معمولاً در قبال خدمتشان انعام یا پاداش دریافت می‌کنند. از آنجا که میان پرداخت‌ها و نتایج همیشه ارتباط وجود دارد به‌ندرت می‌توان این پرداخت‌ها را از رشوه یا اخاذی تفکیک کرد.
۳. **ارتشا به قصد اجتناب از مسئولیت پرداخت مالیات یا هزینه‌های دیگر:** کارگزاران نهادهای جمع‌آوری درآمدها مثل کارگزاران مالیاتی یا گمرک در معرض ارتشا قرار دارند. ممکن است از آنها خواسته شود میزان مالیات یا عوارض بر درآمد را کاهش دهند

یا حذف کنند. ادله تخلفات از جمله تخلفات مالیاتی یا جرائم دیگر را پوشانند و یا از آنها چشم‌پوشی کنند. صادرات یا واردات را نادیده بگیرند یا پنهان کنند و یا اینکه مبادلات غیرقانونی با اهدافی چون پول‌شویی را نادیده بگیرند یا تسهیل کنند. این موضوع در بند «ب» ماده (۱۵) مورد اشاره قرار گرفته است.

۴. ارتشا در پشتیبانی از کلاهبرداری: ممکن است کارگزاران پرداخت حقوق برای مشارکت در سوءاستفاده‌هایی چون قرار دادن نام افراد ناموجود در فهرست کارکنان (کارکنان نامرئی) مورد ارتشا قرار بگیرند.

۵. ارتشا به قصد اجتناب از مسئولیت کیفری: ممکن است مجریان قانون، مقامات تعقیب، قاضیان یا دیگر کارگزاران برای تعقیب نکردن مجرمان یا در صورت تعقیب ممانعت از حصول نتیجه‌ای مطلوب دچار فساد شوند.

۶. ارتشا به منظور پشتیبانی از رقابت ناعادلانه در به دست آوردن منافع یا منابع: ممکن است مسئولان انعقاد قرارداد کالا یا خدمات بخش دولتی یا خصوصی برای تضمین اینکه قرارداد با طرفی که رشوه را پرداخت می‌کند با شرایطی مطلوب منعقد می‌شود، مورد ارتشا قرار بگیرند. در مواردی که رشوه از محل سود خود قرارداد پرداخت می‌شود این مبلغ پورسانت یا حق‌العمل محرمانه توصیف می‌شود (لانگست و دیگران، ۱۳۸۷: ۲۱).

کنوانسیون در ماده (۱۶) خود به ارتشای مقامات خارجی و مقامات سازمان‌های عمومی بین‌المللی پرداخته و مقرر داشته است:

«۱. هریک از کشورهای عضو تدابیر تقنینی و دیگر تدابیر لازم را برای جرم شناختن ارتکاب عمدی وعده، پیشنهاد و یا دادن امتیازی ناروا به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم به یک مقام دولتی خارجی و یا مقام یک سازمان بین‌المللی عمومی به نفع خود مقام مزبور و یا شخص و یا نهاد دیگر، به قصد ترغیب آن مقام به انجام و یا خودداری از انجام وظایف قانونی خود و نیز به قصد تحصیل و یا حفظ موقعیت تجاری و یا منافع ناروای دیگر در ارتباط با روند بازرگانی بین‌المللی اتخاذ خواهد کرد.»

۲. هر یک از کشورهای عضو اتخاذ تدابیر تقنینی و دیگر تدابیر لازم را برای جرم شناختن درخواست و یا پذیرش عمدی امتیازی ناروا، به طور مستقیم و یا غیرمستقیم، توسط یک مقام دولتی خارجی و یا مقام یک سازمان بین‌المللی عمومی به نفع خود و یا شخص و یا نهاد دیگر، به قصد انجام و یا خودداری از انجام وظایف رسمی خود مورد توجه قرار خواهد داد.

از نکات بسیار قابل توجه در این کنوانسیون توجه به بحث رشوه در بخش خصوصی است چرا که کارگزاران بانکداری و سرمایه‌گذاری فاسد برای موافقت با وام‌هایی که دارای شرایط اصلی تضمین نیستند، مورد ارتشا قرار می‌گیرند و این امر موجب خسارت اقتصادی وسیعی به افراد، مؤسسات و نظام‌های اقتصادی می‌شود. این موضوع در ماده (۲۱) این کنوانسیون مورد توجه قرار گرفته و مقرر شده است:

«هر یک از کشورهای عضو اتخاذ تدابیر تقنینی و دیگر تدابیر لازم را برای جرم شناختن ارتکاب عمدی اعمال زیر در جریان فعالیت‌های اقتصادی، مالی و یا تجاری مورد توجه قرار خواهد داد:

الف. وعده، پیشنهاد و یا دادن مستقیم و یا غیرمستقیم امتیازی ناروا به مدیر و یا کارمند شاغل در یک ارگان بخش خصوصی، در هر سمتی که باشد، به نفع خود وی و یا شخص دیگر به قصد ترغیب وی به انجام و یا خودداری از انجام عملی برخلاف وظایف خود؛ و
ب. درخواست و یا پذیرش مستقیم و یا غیرمستقیم امتیازی ناروا به طور مستقیم و یا غیرمستقیم توسط مدیر و یا کارمند شاغل در یک ارگان بخش خصوصی، در هر سمتی که باشد، به نفع خود و یا شخص دیگر به قصد انجام و یا خودداری از انجام عملی برخلاف وظایف خود».

۵ بررسی عناصر سه‌گانه جرم در اسناد بین‌المللی

۵-۱ عنصر قانونی

عنصر قانونی این جرم در مواد مختلف سندی پالرمو و مریدا بیان شده است که به تفصیل به مواد مربوطه پرداخته شد.

۵-۲ عنصر مادی

بحث عنصر مادی ارتشا در سه محور قابل بحث است:

۵-۲-۱ رفتار مرتکب

رفتار مرتکب ارتشا در این اسناد در دو بخش رشا و ارتشا قابل بررسی است. در بند «الف» ماده (۸) کنوانسیون پالرمو در جرم‌انگاری رشاء رفتار مرتکب عبارت است از وعده اعطا یا اعطای یک مزیت نابجا به یک کارگزار عمومی. اما رفتار مرتشی که در بند «ب» ماده (۸) این کنوانسیون آمده عبارت است از درخواست یا پذیرش یک مزیت نابجا. رفتار مرتکب در کنوانسیون مریدا در مواد (۲۱، ۱۶ و ۱۵) در جرم‌انگاری رشوه مقامات دولتی داخلی و مقامات دولتی خارجی و همچنین ارتشا در بخش خصوصی این گونه بیان شده است: «رفتار راشی عبارت است از وعده، ارائه یا دادن یک امتیاز بی‌مورد و رفتار مرتشی عبارت است از درخواست یا قبول امتیاز بی‌مورد».

۵-۲-۲ خصوصیت مرتکب

راشی در هر دو کنوانسیون دارای خصوصیت خاصی نیست و با توجه به ظاهر مواد کنوانسیون‌های مذکور می‌توان چنین برداشت کرد که راشی می‌تواند هر شخصی باشد، اما مرتشی در کنوانسیون پالرمو یک کارگزار عمومی بیان شده و در بند «۴» ماده (۸) این کنوانسیون کارگزار عمومی چنین تعریف شده است: یک کارگزار عمومی، شخصی است که حسب تعریف حقوق داخلی و به شرح مندرج در حقوق کیفری، به ایفای وظیفه محوله می‌پردازد یا به ارائه یک خدمت عمومی مشغول است.

اما مرتشی در ماده (۱۵) کنوانسیون مریدا یک مقام دولتی ذکر شده است در ماده (۲)

این کنوانسیون مقام دولتی داخلی عبارت است از:

«مقام دولتی یعنی: ۱. هر شخص دارای سمت تقنینی، اجرایی، اداری و یا قضایی در

کشور عضو کنوانسیون اعم از مقام انتصابی و یا انتخابی، دائمی و یا موقت، حقوق‌بگیر و یا غیرحقوق‌بگیر، قطع نظر از درجه ارشدیت وی؛ ۲. هر شخص دیگری که متصدی انجام وظیفه‌ای دولتی است از جمله شخص شاغل در یک نهاد دولتی و یا شرکت عمومی و یا کسی که عهده‌دار ارائه خدماتی عمومی است به گونه‌ای که در حقوق داخلی کشور عضو کنوانسیون تعریف شده و در قوانین ذی‌ربط آن کشور کاربرد یافته است؛ ۳. هر شخص دیگری که در قوانین داخلی کشور عضو به‌عنوان مقام دولتی توصیف گردیده است».

در ماده (۱۶) این کنوانسیون نیز پرداخت رشوه به مقامات دولتی خارجی و مقامات سازمان‌های بین‌المللی عمومی مورد توجه قرار گرفته و آمده است:

«۱. هر یک از کشورهای عضو تدابیر تقنینی و دیگر تدابیر لازم را برای جرم شناختن ارتکاب عمدی وعده، پیشنهاد و یا دادن امتیازی ناروا به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم به یک مقام دولتی خارجی و یا مقام یک سازمان بین‌المللی عمومی به نفع خود مقام مزبور و یا شخص و یا نهاد دیگر، به قصد ترغیب آن مقام به انجام و یا خودداری از انجام وظایف قانونی خود و نیز به قصد تحصیل و یا حفظ موقعیت تجاری و یا منافع ناروای دیگر در ارتباط با روند بازرگانی بین‌المللی اتخاذ خواهد کرد.

۲. هر یک از کشورهای عضو اتخاذ تدابیر تقنینی و دیگر تدابیر لازم را برای جرم شناختن درخواست و یا پذیرش عمدی امتیازی ناروا، به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم، توسط یک مقام دولتی خارجی و یا مقام یک سازمان بین‌المللی عمومی به نفع خود و یا شخص و یا نهاد دیگر، به قصد انجام و یا خودداری از انجام وظایف رسمی خود مورد توجه قرار خواهد داد».

۳-۲-۵ موضوع جرم

به‌طور کلی موضوع جرم ارتشا در کنوانسیون‌های مذکور اعطای امتیاز یا مزیتی نابجاست. در ماده (۸) کنوانسیون پالمو که به جرم‌انگاری رشا و ارتشا در دو بند پرداخته شده

_____ بررسی مفاسد مالی با نگاهی به جرم رشوه در پرتو کنوانسیون‌های ... ۱۳۵

است، موضوع جرم در هر دو بند وعده اعطا یا عرضه یک مزیت نابجا عنوان شده است. همچنین در مواد (۱۵، ۱۶ و ۲۱) کنوانسیون سازمان ملل علیه فساد مالی مصوب ۲۰۰۳ مریدا در سه بخش ارتشای مقامات دولتی داخلی، ارتشای مقامات دولتی خارجی و ارتشا در بخش خصوصی موضوع جرم وعده دادن یا کردن یک امتیاز بی مورد در جرم رشا و درخواست یا قبول یک امتیاز بی مورد در جرم ارتشا بیان شده است. با توجه به مواد مذکور روشن می‌شود که رشوه در این دو کنوانسیون صرفاً محدود به پول، مال و وجه نقد نمی‌شود، بلکه مواردی همچون مزیت و امتیاز را مورد توجه قرار داده‌اند که دامنه‌ای بسیار گسترده‌تر از وجه نقد و مال را داراست.

نکته دیگر اینکه آنچه تحت عنوان رشا داده و آنچه تحت عنوان ارتشا ستانده می‌شود حتماً لازم نیست برای خود فرد باشد، بلکه اگر برای فرد ثالثی نیز گرفته شود برای تحقق ارتشا کفایت می‌کند.

۳-۵ عنصر معنوی

با توجه به مواد مذکور در کنوانسیون‌های سازمان ملل در خصوص ارتشا چنین برداشت می‌شود که عمل مرتکبان باید عمدی باشد و دارای همان ارکان عنصر معنوی، سوءنیت، علم و انگیزه باشد. زیرا بدون داشتن سوءنیت نمی‌توان اعمالی که مدنظر قانونگذار در این کنوانسیون‌هاست را انجام داد. چنانچه در بند «الف» مواد (۸) کنوانسیون پالمو و (۱۵) کنوانسیون مریدا که به جرم‌انگاری ارتشا پرداخته‌اند، آمده است:

«درخواست و یا پذیرش مستقیم و یا غیرمستقیم امتیازی ناروا توسط یک مقام دولتی به نفع خود و یا شخص و یا نهاد دیگر، به قصد انجام و یا خودداری از انجام عملی که از وظایف رسمی او محسوب می‌گردد».

زیرا وعده یا ارائه یک امتیاز دولتی به یک مقام دولتی که در محدوده‌ای معین دارای اختیاراتی فراتر از سایرین است بدون عمد محقق نمی‌شود، چرا که راشی از او انتظار دارد

که در قبال این امتیاز یا مزیت برای وی عملی را انجام دهد. بنابراین بدون عمد و به طور اتفاقی این امتیاز به مرتشی داده نمی‌شود، بلکه در قبال آن باید مرتشی عملی را برخلاف حق انجام دهد.

توجه به ظاهر این مواد نیز به وضوح بیانگر عمد و سوءنیت مرتکب است و فرد نمی‌تواند از کسی تقاضا کند یا قبول کند امتیاز و مزیت نابجایی به او داده شود و او در قبال آن برخلاف حق و قانون، کاری را انجام دهد یا از انجام آن خودداری کند. بنابراین به صورت کلی می‌توان گفت جرم رشوه بدون عمد و سوءنیت مرتکبان آن قابل تحقق نیست و اگر از سوی هر کدام از طرفین عمد محقق نشود، طرف مقابل را می‌توان از مسئولیت مبرا دانست.

۶ مزیت کنوانسیون‌های بین‌المللی مورد بحث بر قوانین موضوعه داخلی

۱. در رفتار مرتکب رشا در اسناد بین‌المللی رفتار مرتکب شامل وعده اعطا یا عرضه یا اعطای یک مزیت نابجا آمده است اما رفتار راشی در قانون داخلی ایران (ماده ۵۹۳) فقط دادن وجه یا مال عنوان شده است که به نظر می‌رسد نگرش کنوانسیون‌ها جامع‌تر از قانون داخلی ایران است و باعث جلوگیری بسیاری از موارد رشا و ارتشا می‌شود.

۲. موضوع جرم رشوه در کنوانسیون‌های بین‌المللی مزیت نابجا عنوان شده است که برخلاف قوانین داخلی ایران که موضوع جرم رشوه را وجه یا مال یا سند پرداخت وجه یا تسلیم مال ذکر کرده‌اند، کامل‌تر است چرا که مزیت یا امتیاز نابجا شامل موارد مالی و همچنین غیرمادی می‌شود.

۳. فعل مادی که برای مرتشی در اسناد بین‌المللی در نظر گرفته شده است، درخواست یا پذیرش امتیاز یا مزیت نابجاست در حالی که در قانون داخلی ایران (ماده ۳) قانون تشدید مجازات مرتکبان ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری) قبول وجه یا مال یا سند پرداخت وجه است به نظر می‌رسد همچون موارد فوق کنوانسیون‌ها نگاه جامع‌تری را به موضوع داشته‌اند.

۴. در کنوانسیون‌های بین‌المللی موادی در خصوص رشا و ارتشا در بخش خصوصی آورده شدند و این موضوع را مدنظر قرار داده‌اند زیرا همان‌گونه که ارتشا در بخش دولتی مضر و خطرناک است، در بخش خصوصی نیز که امروزه بعضی از وظایف بخش دولتی به بخش خصوصی واگذار می‌شود و فعالیت‌های آنها در پرتو اجرای اصل «۴۴» قانون اساسی در حال گسترش است، می‌تواند خطراتی را متوجه اجتماع نماید درحالی که در قوانین داخلی مربوط به رشوه به این مهم به‌طور صریح پرداخته شده است.

نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه گفته شد، فساد مالی به‌ویژه رشوه - به‌عنوان یکی از بارزترین مصادیق آن - در روزگار ما ابعاد گسترده‌ای یافته و نحوه ارتکاب آن تغییر کرده است. این تغییر همراه با پیچیدگی‌ها و روابط نزدیک دولت‌ها و ملت‌ها و گسترش ارتباط و مناسبات ملی و جهانی رو به گسترش است. مبارزه با فساد با شعار دادن محقق نمی‌شود. این کار مستلزم عزم ملی، خواست همگانی و جدیت دولت است. این مبارزه باید سازمان‌یافته، هماهنگ و برنامه‌ریزی شده انجام گیرد. این مبارزه باید ابتدا از بخش‌ها و نقاط حساس شروع شود و هدف خشکاندن ریشه باشد و نه قطع کردن شاخ و برگ‌ها؛ چرا که در این صورت شاخ و برگ‌های جدیدی به‌وجود خواهد آمد. مقصود از ریشه تمام عواملی است که سبب فراهم شدن فرصت ارتکاب فساد می‌شوند و تمام افرادی که ممکن است حتی حضور ملموس در سازمان‌های دولتی نداشته باشند، اما حضور پشت‌پرده آنها کاملاً محسوس باشد. برای انجام چنین اقدام قاطع و بازدارنده‌ای، دولت‌ها چاره‌ای جز بازنگری در برخی قوانین دست‌وپاگیر و در پاره‌ای موارد مصلحت‌آمیز داخلی خودشان و تغییر و همسان‌سازی آنها با برخی تحولات بین‌المللی در راستای مبارزه با فساد از جمله کنوانسیون‌های مورد بحث در این مقاله را ندارند.

ازسوی دیگر مجازات مرتکبان فساد و افزایش شدید هزینه ارتکاب به فساد (به‌عنوان

اقدام پس از وقوع) و اصلاح روش‌ها، بهبود نظام‌های کاری، شناسایی و حذف نقاط مستعد فساد در افزایش شفافیت و پاسخ‌گویی در عملکرد سازمان‌های دولتی و به‌طور کلی اصلاح نظام اداری (به‌عنوان اقدام پیش‌نگر) دو روی سکه مبارزه موفق با فساد تلقی می‌شوند و مکمل یکدیگرند و هیچ‌یک به تنهایی کارساز نخواهد بود. تنها در این صورت است که مبارزه با فساد نتیجه‌بخش و سودمند خواهد بود و در عامه مردم این احساس و اطمینان به وجود خواهد آمد که دولت و حکومت در این مبارزه جدی و مصمم است و در نهایت اینکه عامه مردم و افکار عمومی با دولت و حکومت در این مبارزه همکاری خواهند کرد.

منابع و مأخذ

- جزایری فارسیانی، سیدعباس (۱۳۸۱). «معامله در مقام رشوه»، ماهنامه *دادرسی*، ش ۳۴.
- حبیبی، نادر (۱۳۷۵). *فساد اداری، عوامل مؤثر و روش‌های مبارزه*، چ ۱، تهران مؤسسه فرهنگی انتشاراتی وثقی.
- دادگر، حسن (۱۳۸۲). «رویکردی اقتصادی به شیوع فساد مالی در کشور»، *اقتصاد اسلامی*، سال سوم، ش ۱۱.
- رهبر، فرهاد (۱۳۸۱). *بازشناسی عارضه فساد مالی (ماهیت گونه‌ها، پیامدها و آموزه‌های تجربی)*، چ ۱، تهران، جهاد دانشگاهی دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران.
- سلیمی، صادق (۱۳۸۲). *جنایات سازمان‌یافته فراملی*، چ ۱، تهران، تهران صدرا.
- عباس‌زادگان، سیدمحمد (۱۳۸۳). *فساد اداری*، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- لانگست، پیتر و دیگران (۱۳۸۷). *برنامه‌های جهانی مبارزه با فساد*، ترجمه امیرحسین جلالی فراهانی و حمید بهره‌مند بگ‌نظر، چ ۱، نشر مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران.
- مظفری، محمدرضا (۱۳۸۰). «رویکردهای مختلف در مبارزه با فساد»، مجموعه مقالات دومین همایش علمی و پژوهشی نظارت و بازرسی در کشور، چ ۱، انتشارات دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
- منتظمی تبار، جواد (۱۳۷۹). «رشوه خطرناک‌تر از قتل و تجاوز»، روزنامه *جام‌جم*، ۲۴ خرداد.
- ناطق، محمدرضا (۱۳۷۲). «رشوه جرم ملی»، پایان‌نامه دانشگاه آزاد، استاد راهنما دکتر شیخ‌الاسلام.
- وقایی، حسن (۱۳۷۵). «رشوه در سیستم اداری ایران»، مجله *زمینه*، ش ۵۸-۵۷.
- Amundsen, Inge (1999). "Political Corruption: an Introduction to the Issues", Working Paper 99.7, Bergan, Chr. Michelson Institute.
- Andvig, Jens (1995). "How Corruption may Corrupt", *Journal of Economic Behaviour and Organization*, Vol. 3.
- Heiden Heimer, Arnold J. M., John Ston and V. T. Levin (1989). *Political Corruption*, A handbook. New Brunswick, Transaction Publisher.

<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Word/173.doc>

http://www.smallarmssurvey.org/files/portal/issueareas/measures/Measur_pdf/i_measur_pdf/UN_doc/g_%20assembly/GA/A_RES_53/A_RES_53_111.pdf

<http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>

Huntington, S. (1968). "Modernization and Corruption", *Political Order in Changing Societies*, Vol. 23.

Keefer, P. and S. Knack (1995). "Institution and Economic Performance, Cross-country Test Using Alternative Institutional Measure", *Economics and Politics*, Vol. 7, No. 3.

Leff, Nathaniel H. (1964). "Economic Development Through Bureaucratic Corruption", *American Behavioral Scientist*.

Levi, Michle and David Nelken (1996). *The Corruption of Politics and the Politics of Corruption*, Blackwell Publishers.

Muro, P. (1997). "The Effect of Corruption on Growth, Investment and Public Expenditure", Washington, Institute for Urban Economics.

Nye, J. S. (1967). "Corruption and Political Development", *American Political Science Review*, Vol. 61, No. 2.

Report of the Meeting of the Intergovernmental Open-ended Expert Group, 2001

Rose-Ackerman, S. (1975). "The Economics of Corruption", *Journal of Public Economics*, Vol. 4.

_____ (1990). "Democracy and Grand Corruption", UNESCO, (ISSI 149, 1996) Reprinted in Williams R. ed., *Explaining Corruption*, Elgour Reference Collection, UK, 2000.